

Bolgarščina

Najda Ivanova

Bolgarski jezik sodi v skupino južnoslovanskih jezikov. Njegovi začetki segajo v 7. st., potem ko so se – v času velikega preseljevanja ljudstev – na področju današnje severne Bolgarije naselila slovanska plemena in Prabolgari, katerih pradomovina naj bi bila v zahodnem delu osrednje Azije. Slovanska in prabolgarska plemena so, v skupnem boju proti bizantinskemu cesarstvu, ustanovila svojo državo pod vodstvom kana Asparuha (681).

Z ustanovitvijo Prvega bolgarskega cesarstva se je začel oblikovati tudi bolgarski govorni jezik, ki je služil za govorno sporazumevanje v trgovanju, obrtništvu, vojaških dejavnostih in v ostalih družbenih kontekstih. V obdobju od 9. do 11. st. je jezik slovansko-bolgarskih plemen še zelo blizu domnevnemu (rekonstruiranemu) praslovanskemu jeziku, a so se že pojavljale najzgodnejše jezikovne značilnosti, po katerih se je ločeval od ostalih slovanskih jezikov (razvoj **tj*, **dj* > *št*, *žd*; razvoj **ě* > široki *e*).

Od 12. st. se je slovnični sistem počasi preoblikoval iz sintetičnega v analitični. Jezik je postopoma izgubljal sklonske oblike (sintetične sklanjatve) in skladijska razmerja med samostalniki in drugimi besedami v stavku začel izražati s pomočjo predlogov in posameznih splošnih sklonskih oblik (*casus generalis*). Razvijal se je zapostavljeni določni člen, ki služi za izražanje slovnične kategorije določnosti. Oblikovale so se analitične oblike za stopnjevanje pridevnikov. Stara nedoločnik in namenilnik so zamenjale zveze *da* + sedanjik. Oblike prihodnjega časa dovršnih glagolov so se začele tvoriti z morfemom *ue* + sedanjik. Bogat sistem preteklih glagolskih časov se je ohranil, razvil pa se je nov glagolski naklon, t. i. reanativ, ki se uporablja, ko govorec o dejanju, dogajanju sporoča kot njegov neudeleženec ali zgolj kot posrednik. Najpomembnejše spremembe globokega jezikovnega razvoja, ki sintetični slovnični sistem postopoma preoblikujejo v analitičnega, so se razvile do konca 15. st.

V bolgarski državi je bila prvi dve stoletji uradni jezik grščina. Ključnega pomena za njeno znotrajdržavno uveljavitev in mednarodni ugled je bilo sprejetje krščanstva kot uradne državne vere (864) v času kana Borisa (kneza Borisa I.). S pokristjanjenjem bolgarskega cesarstva pa so se ustvarili tudi pogoji za nastanek bolgarskega knjižnega jezika.

Po neuspešni moravski misiji so nekateri pregnani učenci Cirila in Metoda našli zatočišče na dvoru bolgarskega kneza Borisa I. S seboj so prinesli tudi slovanske knjige v glagolici. Istčasno se je v Bolgariji kazala praktična potreba po zapisovanju govornega jezika tudi z grško pisavo – zato jo je bilo treba prilagoditi in dopolniti s črkami za posebne slovanske glasove. Tako je nastala cirilica, ki se je razširila v Rusijo, Srbijo ter kneževini Moldavijo in Vlaško.

Na cerkvenem zboru v Preslavu (893), bolgarski prestolnici, so razglasili starobolgarski knjižni jezik za uradni državni jezik bolgarske države, s tem pa se je utrdila njegova raba v državnih uradih in Cerkvi, v liturgiji in izobraževanju. Starobolgarska književnost je doživela največji razcvet pod carjem Simeonom (10. st.), v obdobju, ki velja za zlato dobo ali zlati vek bolgarske kulture.

Po dveh stoletjih bizantinske nadoblasti, v času drugega bolgarskega cesarstva (12.–14. st.), so razlike med konzervativnim knjižnim jezikom in govornim jezikom postajale vedno bolj očitne. Zaradi želje po čistosti Božje besede se je trnovski patriarh Evtimij lotil popravljanja

liturgičnih knjig in še dodatno arhaiziral knjižnojezikovno normo. Knjižna dela, ki so nastala v njegovem kulturnem krogu (trnovska književna šola), je odlikoval visok, umetelen slog (t. i. pletenje besed ali vezana beseda), ki je v 17. st. vplival na normiranje ruskih liturgičnih knjig oz. na t. i. cerkvenoslovanski jezik (vzhodnoslovanske redakcije).

V obdobju otomanske oblasti od 15. do srede 18. st., sta se z ukinitvijo državne administracije in kulturnih ustanov občutno zmanjšala obseg rabe in funkcijskozvrstna razčlenjenost bolgarskega knjižnega jezika.

Bolgarski preporod (od druge polovice 18. st. do osvoboditve Bolgarije izpod osmanske oblasti leta 1878) velja za obdobje oblikovanja novobolgarskega knjižnega jezika; ključno vlogo v prebujanju narodnega samozavedanja Bolgarov je imela *Zgodovina slovanobolgarska* (1762) Paisija Highlandarskega. Postopoma se je razvijalo posvetno izobraževanje (ustanovljenih je bilo približno 1500 šol), kot jezik pa se je vedno bolj uveljavljal novobolgarski knjižni jezik; v tem kontekstu sta nastala tudi prva novobolgarska knjiga in prva slovnica novobolgarskega jezika, *Berilo z različnimi pouki* (Ribje berilo) (1824) Petra Berona in *Bolgarska gramatika* (1835) Neofita Rilskega.

Do osvoboditve Bolgarije je izšlo približno 2000 knjig in 96 časopisov ter revij. V 60-tih in 70-tih letih 19. st. sta se razvijala leposlovje in publicistika; med pomembne avtorje tega obdobja sodijo P. R. Slavejkov, V. Drumev, L. Karavelov in H. Botev. V 70-tih letih 19. st. je začel ustvarjati tudi Ivan Vazov, eden najbolj zaslužnih književnikov za dokončno oblikovanje sodobnega knjižnega jezika v prvih dveh desetletjih po osvoboditvi.

Razvojno se sodobni bolgarski knjižni jezik deli na tri podobdobja, ki sovpadajo z osnovnimi etapami bolgarskega družbenega razvoja v 20. in na začetku 21. st.

A) Obdobje od osvoboditve Bolgarije do vzpostavitve socialistične ureditve 9. septembra 1944. Bolgarski knjižni jezik se je utrdil kot funkcijskozvrstno celovit in slogovno raznovrsten, izoblikovala se je njegova knjižnojezikovna (slovnica, pravopisna) norma. Na njeno oblikovanje so odločilno vplivali pravopis Drinova in Ivančeva (1899), šolske slovnice D. Miševa, predvsem pa jezikoslovne razprave A. T. Balana, S. Mladenova, B. Coneva in drugih bolgarskih jezikoslovcev. V tem času je izšel tudi petzvezkovni *Slovar bolgarskega jezika* (1895–1904) N. Gerova z 80.000 besedami narodnega jezika. Sodobno bolgarsko knjižno normo pa so izpopolnili in obogatili znameniti pesniki in pisatelji tega obdobja, kot so I. Vazov, S. Mihajlovski, T. G. Vlajkov, G. Stamatov, P. K. Javorov, P. P. Slavejkov, P. Ju. Todorov, E. Pelin, D. Debeljanov, G. Milev, J. Jovkov idr.

B) Obdobje socializma od 9. septembra 1944 do leta 1989. Leta 1945 je prišlo do pravopisne reforme, s katero naj bi se poenostavil grafični sistem in normirala pravila za zapisovanje ločil, kar bi olajšalo opismenjevanje širokih ljudskih množic. Bistveno sta se spremenila besedje in frazeologija, v katerih se zrcalijo pomembne družbene spremembe. Močan je bil vpliv ruskega jezika. Pomembni književniki tega časa so bili D. Talev, D. Dimov, E. Stanev, N. Hajtov, J. Radičkov, B. Dimitrova idr.

Inštitut za bolgarski jezik Bolgarske akademije znanosti in umetnosti je izdal trizvezkovno akademsko *Slovnico sodobnega bolgarskega knjižnega jezika* (1982–1983). V tem času je izšlo več splošnih, sinonimnih, frazeoloških slovarjev, slovarjev tujk, poleg tega pa pravorečni, etimološki slovar bolgarskega jezika itn.

C) Obdobje demokratičnih sprememb v Bolgariji od leta 1989 do danes. Največje spremembe se dogajajo v jeziku množičnih medijev, ki je pod močnim vplivom pogovornega jezika (v medijski jezik vstopajo npr. vulgarizmi, tujke, turcizmi). Razgibano politično dogajanje, intenzivni globalizacijski procesi, razvoj tehničnih in humanističnih ved itn. omogočajo neprestano povečevanje besednega sestava sodobne bolgarščine. V tem obdobju se nadaljuje izdajanje *Slovarja bolgarskega jezika* (13 zvezkov od leta 1977 do danes), leta 2002 pa je izšel tudi uradni normativni bolgarski pravopisni priročnik – *Novi pravopisni slovar bolgarskega jezika*.

I 47

MLUVNICE JAZYKA BULHARSKÉHO.

Napsal

JAN WAGNER,

býv. professor při bulharském gymnasiu v Plovdivě.

Gram. I 38

Druhé, rozmnožené a přepracované vydání.

V PRAZE 1883.

Nakladatel ALEXANDER STORCH, knihkupec

v Husově třídě č. 156-I.

Slika 31: Wagner, Jan: *Mluvnice jazyka bulharského. 2., rozmnožené a přepracované vyd.* V Praze: Alexander Storch, 1883.

Velocenjenemu gospodu
Dr Val. Prožiču
Sofija 23. VII. 1913.
v prijateljski
spomin
od pisatelja

BOLGARSKA

SLOVNICA

IN

ČITANKA

S SLOVENSKO-BOLGARSKIMI RAZGOVORI

SESTAVIL

PROF. ANTON BEZENŠEK

NA SOFIJSKEM VSEUČILIŠČU

PRILOŽENIH 5 TABLIC S CIRILSKO PISAVO

Gram. II 232

SOFIJA

ZALOŽILA BEZENŠKOVA AKADEMIČNA KNJIGARNA

1914

Slika 32: Bezenšek, Anton: *Bolgarska slovnica in čitanka s slovensko-bolgarskimi razgovori*. Sofija: Bezenškova akademična knjigarna, 1914.